

MOSTAR KÖPRÜSÜ'NÜN GERİ DÖNÜŞÜ*

Vladimir Piştalo

■ “Ivo Andrić’in eserlerinde köprüler” konusunda Eski Yugoslavya’daki öğrencilere birçok sağlam “2 notu” verildi. Savaş amnezisinden önce, herkes Andrić’in insan eserleri arasında bulunan köprülerden daha değerli bir şey görmediğini biliyordu. Neden? Yazar, köprünün insanın bir engelle karşılaştığı ve yoluna devam ettiği bir yer olduğunu ve umudumuzun “her zaman diğer tarafta” olduğunu anlatıyordu. Friedrich Nietzsche, insanın “köprü kurma” çabasının sevgiye en layık özellik olduğuna inanarak, insanı bir köprüye benzetmiştir.

Wroclawlı Haham Nahman, “Hayat, uçurumun üzerindeki ince bir köprüdür, ama ondan korkmamalı.” diye öğretiyordu.

“Köprü” denilince, dört yüzyıldır gökyüzünün ve renk değiştiren tepelerin çerçevelediği aynı kemeri görüyorum hep. O köprü, Mostar şehrinin adında ve halkının nesillerinde inşa edilmiştir. Şair Aleksa Šantić, Brankovats’taki evinin bahçesinden onu derin gözlerle izlemişti. Büyük büyükannem de onun üstünde yelek ve libade giymiş şekilde durdu. Büyükbabam şehirde yaptığı günlük yürüyüşlerde onun üstünden geçiyordu. Büyükannem de ritüel hâline getirdiği soluklarla torbaları pazardan sürüklerken kaygan taşına dikkatlice basıyordu. Annem yağmur perdelerinin iki kulenin taş levhalarına yağışını izlerdi. Savaş sonrası yıllarda köprünün biraz üzerindeki güzel bir taş evde yaşarken birçok ayaz kış geçirdi. Babam buraya onunla flört etmek ve onlara romantik -bana ise utanç verici derecede fakir gelen bir çorbayı paylaşmak için geliyordu. Özel Makonda’mdaki tüm çiftler birbirine kucaklaşmış şekilde köprüyü geçiyordu. Biri sıradan bir Mostarlıya “O köprü mü yoksa senin hayatın mı?” diye sorsaydı birçoğunun güçlü bir pişmanlık duygusuyla hayatı seçeceğinden şüpheleniyorum.

* Bu metin, Avdiya Salkovic tarafından Türkiye Türkçesine tercüme edilmiştir.

19. yüzyılda Batılı seyahat yazarları, bu kadar uyumlu bir şeyin bir İslam mimarı tarafından yapıldığını varsayamadıkları için genellikle buna “Roma köprüsü” diyorlardı. Bir tür “kültürel ırkçılık” olarak nitelendirilebilecek bu varsayım beni her zaman rahatsız etmiştir.

Klasik Osmanlı mimarisi, süslemeleri, ışık ve su kültü ile inceliğin ta kendisini temsil eder. Bir keresinde, Eski Köprü’yü yapan elin Tanrı’nın eli olduğunu ve o eli Büyük Sinan’ın öğrencisi olan Mimar Hayruddin’in başı ağrırken başa yemin ettiğinde kalbe koyduğunu yazmıştım. O köprüyü Akdeniz’in ılık nefesinin kıtaya nüfuz ettiği İslami bir pencereye benzettim. Bana gelince, Eski Köprü bana geç tanıştığım şeylerin güzelliğini ölçtüğüm uyum fikrini vermiş olabilir. Maruz kaldıkları her türlü nezaketten vazgeçmeye hazır insanlara hayret ediyorum.

Mostar’a geldiğimde köprüyü en son ziyaret ederdim. Kokulara, servilere, “aydınlık odalı” evlere, Radobolya etrafındaki narçiçeklerine dikkat ederek en kuytu mahalleleri koklardım. Hepsine iyice baktıktan sonra köprüye tırmanırdım. Heyecanlanıyordum. Genişleyen alanda beyaz değirmenler ve Koski Mehmed Paşa Camisi uçuşuyordu. Yeşil su dönüyordu.

Ne kadar yüksek!

Mucize işliyordu. İşte bu!

Yıkıldığını duyunca ağladım. Yıllar sonra yıkılış filmini gördüm. Birinci, sonra ikinci top atışına şaşkınlıkla bakakaldım. Duman! Düşen köprü! Arkadaşım onu yıkan adamı tanıyormuş. Bu, daha sonra kameralar önünde zehir içen adamdı. Uzun bir süre düzenli olarak birlikte akşam yemeği yemişlerdi. Kitapları ve tiyatroyu severmiş. Normal bir adamdı, diyor arkadaşım. İçinde bulunduğumuz on yılı süsleyen normal insan galerisinden biriymiş.

On yıldır Mostar’a gelmedim. Cereyan eden tüm dehşetleri düşünmek istemedim. İkinci binyılda, ikinci enkarnasyonda tekrar geldim. Gerçeküstü bir şehri geziyordum. Yeni ve yıkılmış binalar arasındaki zıtlık bedenimi ayaz ile doldurmuştu. Liska Caddesi’ndeki parkta bir mezarlık vardı. Babamın, annemin, teyzemin ve amcamın devam ettikleri lisenin karşısındaki sıra evler 1945’teki Berlin’e benziyordu. Oradan çok uzakta olmayan bir Münih caddesinden transfer edilen mermerli pastanede ve kahvelerde insanlar oturuyordu. Şehrin batı kısmından doğu kısmına normal bir şekilde geçilirdi. Arasındaki duvar görünmezdi, bu da onu daha korkutucu hâle getiriyordu. Dedemin kardeşlerinin yaşadığı Mostar yakınlarındaki bir köyü ziyaret ettim. Evleri çatısızdı. Bir tek insan geri döndü. Büyük büyükbabamın Aleksa Šantić ile sık sık karşılaştığı yıkık kiliseye gittim. Mezarlıktan köprünün olduğu yere doğrudan bakakalmıştım.

Sonra eski şehre indim ve bir nevi taş geçitten köprüye yaklaştım. Derin bir sessizlikle karşılaştım, sanki köprü kaybolmuş bir ses gibiydi. Geçici bir montaj metal köprüye basarak Neretva’nın üzerinde “havada” yürüdüm ve düşün-

düm. Onu hiç böyle bir açıdan görmemiştim. Paradoksaldır fakat şehir kokularıyla, kanyonuyla, kuleleriyle o hâlde bile bana güzel görünüyordu. Mostardaki bir grafit: “Mostar’ı seviyorum, böyle olsa bile!” şeklinde mesaj veriyordu. Derin bir gerçek dışılık, mümkün olmayan bir gerçeklik duygusuyla şişmiş gibiydim... Bir zamanlar köprünün bir parçası olan yükselen taşlar mağaranın üzerine yığılmış hâldeydi. Kendimle ne yapacağımı bilemeden o taşlara bakmaya yöneldim.

Geçen yaz Amerikalı bir arkadaşımın Mostar’ı ziyaret ettim. Rondo’da¹ yedigimiz yılanbalığına “Jilavka şarabını” döküyorduk ve çınar tünellerinden geçiyorduk. Sabahleyin panjurların arkasındaki büyük parıltı bizi uyandırırdu (Mostar’da seni ışık uyandırır.) Natasha’yı Potkuyuncuk semtinde bulunan halı dükkânına götürürken, *Mediterraneo* filminin müziği kafamda hâlâ çınılıyordu. Dükkân sahibi bize dokuma sembollerinin anlamlarını anlatıyordu.

Bu manevi saflığı temsil eden bir semboldür. Oradaki sembol ise “mükemmelliğe sadelik” ile parlıyor. Ters çevrilmiş deve ise ölümsüzlüğün bir simgesidir. Halıların hikâyeler anlattığı mağazadan ayrıldık ve etrafımızdaki canlı dünyaya ve sembollerine yöneldik. Lahana kelebeği basit güzelliğin bir simgesiydi. Yıkıntılardan bizi gözetleyen kokar ağaç son savaşın bir simgesiydi. Bu sembollerin ortasında fakir bir adam eski bir çift ayakkabıyı satmaya çalışıyordu. Elimde jokerim yoktu. Natasha’ya İngilizce olarak “olağan şeyleri” anlatırken, donmuş duygusallık bir iç buzul gibi kaymaya başladı. Çeviri yapmasaydım muhtemelen ağlayacaktım. Çeşmenin Allah’ın adını andığı ve köprü manzarasının açıldığı Koski Mehmed Paşa Camisi’nin avlusuna girdik. Köprü iskele ile kaplıydı. İşçiler hızlı bir şekilde çalışıyormuş gibime geldi. Birisi bu yenilenen köprünün köprü olamayacağını ancak yıkılan köprünün anıtı olabileceğini söyledi. Kullanılan taşın Mimar Hayruddin’in taş ocağından ancak daha derin, daha eski jeolojik katmandan alındığı için birçok insan onun “daha güzel ve daha eski” olacağına dair söz verdi. Suyun otuz metre yukarısında işçiler bağırırken, lahana kelebeği kokar ağaca kondu.

Kelebek sade güzelliğinin bir simgesiydi.

Etrafa incir kokusu yayılıyordu.

İki vahşi kedi yavrusu birbirinin üzerinden yuvarlanarak oynuyordu. Köprü, Platon’un fikir dünyasından dünyaya geri dönüyordu.

Şubat 2004

1 Rondo – Mostar şehrindeki tarihî meydan.